

LA INTRODUCCIÓ DE LA FILATURA DE COTÓ A CATALUNYA (1)

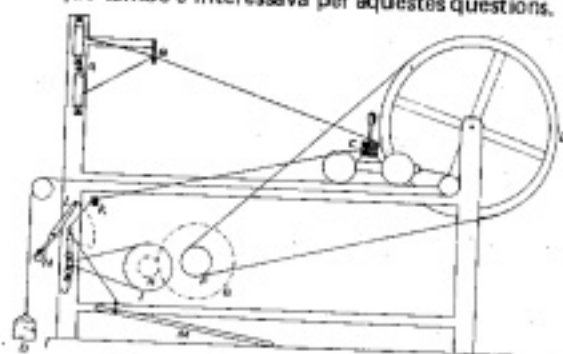
Josep Oliveras i Samitier

Historiadors com Jordi Nadal i Jordi Maluquer de Motes han assenyalat que en els inicis de la indústria cotonera la filatura manual es trobava escampada per diferents contrades de l'interior de Catalunya, però que a partir de 1835 hi hagué el desplaçament de la filatura cap a les modernes fàbriques situades a les riberes de determinats rius i cap a certes costes del litoral mediterrani. (2)

La ràpida modernització de la filatura catalana, en passar de la berguedana a la muly-jenny i a la selfactina, afectà dràsticament la localització de l'activitat. Berga passà, en una dècada (1840 a 1850) de tenir una posició molt apreciable dins la filatura catalana, immediatament després d'Igualada i Barcelona pel volum de la producció, a desaparèixer quasi completament. El cas de la comarca de l'Anoia és també clarivent. Josep Ma Torras i Ribé que l'ha estudiat, exposa que l'any 1841 la indústria cotonera establerta en el partit judicial d'Igualada sumava la major concentració de fuses manuals i d'obrers de tot Catalunya, molt per sobre de Barcelona, però a causa de les limitacions a la mecanització imposades per la manca de cabals d'aigua i per les deficients comunicacions, a partir del decenni de 1850, la indústria cotonera igualadina començà a declinar, la maquinària va anar quedant obsoleta, i aquest procés comportà una notable pèrdua de població. (3)

El que aquí interessa d'analitzar no és el pas de la filatura manual a la mecànica, i el seu desplaçament espacial, sinó el naixement de la filatura cotonera manual per l'interior de Cata-

A la memòria del Sr. Albert Vilar i Trulls, que també s'interessava per aquestes qüestions.

Esquema de la màquina bergadana.

lunya i en llocs tan allunyats de Barcelona com poden ser Berga i la Pobla de Lillet. Qui va iniciar l'activitat de la filatura de cotó? A càrrec de qui i per quins motius? Aquestes són les qüestions bàsiques que aquest breu article tracta d'esbrinar.

El cotó en floca arribava a Catalunya pel port de Barcelona, i si es filava a les comarques del Bages i Berguedà, l'activitat manual de la filatura implicaria uns costos de transport que s'haurien de compensar d'una o altra forma. Podia ser que entrés també cotó pel Pirineu, de contraban i a preus de batalla, cosa un xic difícil ja que el contraban era propi dels productes elaborats amb un fort valor afegit, com podien ser les teles estampades, però no el cotó en brut, procedent del Mediterrani i que havia d'arribar pels ports.

A l'interior de Catalunya, i al Pre-Pirineu, la pagesia filava llana i, en determinades contrades també lli i d'altres fibres vegetals, com era el cànem, però no el cotó. El filat de les fibres tradicionals era una activitat ancestral que s'havia desenvolupat per tal de cobrir una necessitat bàsica: la de vestir-se. L'activitat de filar era una tasca complementària dins l'economia fami-

liar, la realitzaven les dones, i especialment en èpoques de poca feina al camp, com era a l'hivern. Del fil de llana, en els llocs eminentment rurals, se'n feien mantes i teixits per vestir i els excedents de fil podien vendre's als mercaders de les viles i ciutats.

En els nuclis urbans també hi havia dones que es dedicaven a filar la llana, però l'elaboració i venda del drap d'aquesta fibra anava a càrrec dels anomenats a Catalunya **paraires**. El paraire des de l'Edat Mitjana és un comerciant-manufacturer, un **fabricant**, comprava la llana en brut i dominava les operacions d'elaboració del teixit i de la venda del producte. Normalment els paraires es trobaven a les ciutats i també a algunes viles de l'interior de Catalunya, a més a més de Barcelona; i a l'àrea d'influència dels anteriors nuclis urbans s'hi desenvolupava una important activitat domèstica de filar la llana, controlada pels esmentats paraires. (4)

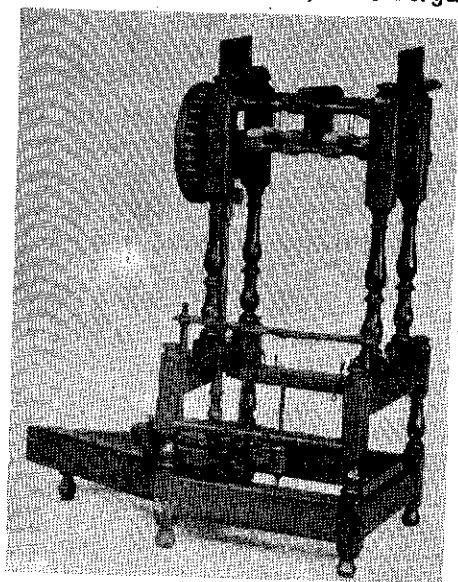
La distribució geogràfica del teixit de llana en el segle XVIII ens mostra unes zones llaneres, en les quals la filatura era l'activitat bàsica complementària del teixir. Aquestes zones, a més a més del nucli barceloní, eren les comarques d'Osona, amb el Lluçanès; el Bages, amb el Moianès; l'Alt Bergue-

dà, especialment a Berga, Borredà i St. Llorenç de Morunys; la zona d'Igualada-Capellades; els nuclis d'Esparreguera-Olesa que enllaçaven amb el de Monistrol, i els de Terrassa-Sabadell; la zona Olot-Vall d'Hostolès; i la de Camprodon-Vilallonga. Finalment a la majoria de caps de corregiment hi havia també una petita activitat llanera. (5)

Segons Jordán i Frago, a la seva **Geografia Moderna**, el 1779 hi havia a Catalunya uns 1600 telers de llana, repartits per 72 pobles, "**cuyas faenas y ministerios dan ocupación a unas cuarenta mil personas de ambos sexos, difundidos en un grandísimo número de lugares circunvecinos a dichas fábricas**", i per cada teler, un bon nombre de filadores, unes vint, més o menys, encara que en alguns casos podia arribar a cinquanta, si fem cas de les reflexions de Josep Fontana sobre el tema, el qual afegeix que la indústria tradicional no era un element de transformació de les relacions socials de l'Antic Règim, "**sinó que contribuía a mantenerlo estable. Al proporcionar a las familias campesinas ingresos suplementarios, hacía posible conservar unos salarios agrícolas bajos y facilitaba la sumisión del campesinado a las duras condiciones de explotación del régimen feudal**". (6)

Però paral·lelament a aquesta indústria tradicional començava a sorgir a Barcelona i entorns una activitat nova, la manufactura d'indianes, amb el tissatge del cotó, que necessitava disposar de cotó filat. Grau-López expliquen que a l'època de les primeres **fàbriques** ja hi ha notícies de filatures (1748), com a conseqüència de l'encariment del cotó filat procedent de Malta. S'emprèn la filatura quan els maltesos n'augmenten el preu i es deixa córrer quan aquells tornen a rebaijar-lo per continuar venent cotó filat a Catalunya. (7)

El 1782 es formava una companyia de filats integrada pels fabri-

Filadora de l'any 1769.

cants d'indianes per intentar filar el cotó procedent d'Amèrica. Els resultats d'aquest primer intent corporatiu d'emprendre l'activitat de la filatura no van reeixir, però al cap de deu anys es reemprèn la societat de filats que tindrà, "a través de successives renovacions, una vida molt més llarga que la seva predecessora" (8) i que coincideix amb un desvetllament de l'interès dels fabricants per produir-se la seva pròpia filatura a base de cotó americà, i amb una bona conjuntura econòmica.

Són aquests fabricants d'indianes que necessiten fil de cotó els que estimularan el canvi del filat de llana al de cotó, en una època de decadència de l'interès econòmic pel teixit de llana i en la que alguns paraires s'havien transformat en cotoners. (9) La prova que els fomentadors de la filatura de cotó per l'interior de Catalunya són els mateixos cotoners, és una comunicació del Governador Militar i Polític de Manresa, de data 28 de desembre del 1783, a tots els justícies del corregiment, en la qual transcriu una lletra de l'Intendent General de Catalunya i en la qual diu textualment que:

Etiqueta d'una empresa manresana de teixits del segle XIX.

"... Mariano Rovira, Francisco Ribas, y Isidro Cathala, Directores de la Compañía de hilados de Algodón de las Fábricas de Indianas establecidas en esta Ciudad desean extender por las Villas, y lugares de este Principado la hilaza del Algodón en rama, a fin de que, sin perjuicio de las manufacturas de Lana, y Estambre, o de cualquiera otra industria, se dediquen sus Naturales al trabajo, y logren algún maior subsidio por medio de este ramo tan útil como beneficioso a la sociedad; siendo necesario, y conveniente averiguar los parages de ese Partido en que pueda introducirse, y fomentarse dicha hilaza, espero que el acreditado zelo de V.S. se servirá adquirir, y pasarme quanto antes esta noticia, haciendo también estrecho encargo a las Justicias para que a todas las Personas de los respectivos Pueblos que conozcan puedan dedicarse a esta operación, procuren animarlas, y estimularlas a que la adopten por las ventajas que de ella han de seguirseles, en el concepto de que acudiendo a los referidos Directores se les facilitarán en los términos que tienen acordado y dispuesto todas las porciones de Algodón que pidan con el expresado objeto ..."

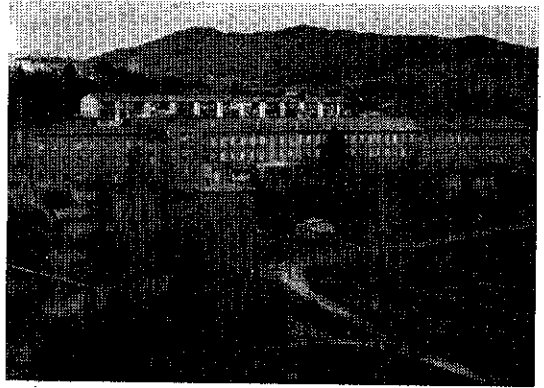
I el governador manresà encara afegia:

“Después de enterado de esta Orden, Espero que las Justicias de este Partido ejecuten quanto el Señor Intendente me previene, y si esse Pueblo fuese proporcionado para hilar, me lo dirá, con toda brevedad para poder yo satisfacer a lo que dicho Señor Intendente me expresa . . .” (10).

El text és prou clar per veure les necessitats i els interessos dels fabricants d'indianes que volen introduir la filatura del cotó per l'interior de Catalunya, i ningú més preparat per acceptar la idea i els incentius econòmics promesos que els propis filadors de llana.

La conjuntura és apropiada per la filatura de cotó. Cap el 1785 les manufactures cotoneres experimenten un fort creixement, tant en número d'empreses com en producció, i la demanda d'indianes augmenta amb l'expansió de les exportacions a Amèrica després d'acabar-se la guerra de la Independència dels Estats Units. El mateix 1785, els magistrats de Barcelona es lamenten que les velles indústries de la llana i el lli estan essent abandonades per l'elaboració del cotó. Els obrers *“encuentran todos mayor limpieza y comodidad en el laboreo del algodón. Abandonan por él hasta la misma agricultura . . .”* (11).

El pas de la filatura de llana a la de cotó ho corroboren els paraires de Monistrol, els quals exposen en un escrit del 1787, a la Junta de Comerç de Barcelona *“los graves prejuicios que les irrogaban de que en aquella villa y en Esparraguera, Olesa, Collbató, Vacarisses, Castellvell y S. Vicente de Castellet se hubiese introducido la hilaza de algodón, que las mujeres preferían a la de la lana por ser más limpio y proporcionarles mayor ganancia”* (12). Els guanys serien més alts que per filar llana, però sempre més

Colònia Marsal. Exemple de la posterior concentració de les filatures al llarg dels rius.

econòmics que si la filatura es realitzés a Barcelona mateix, en una època caracteritzada per uns forts augmentos salarials.

La forta demanda de filats faria que les manufactures de filat de llana de Berga es transformessin en filatures de cotó, i que coincidint amb la introducció de maquinària anglesa de filar (les primeres muly-jenny), un fuster d'aquella localitat construí una màquina de filar, entre 1790 i 1795, força semblant a la màquina de Hargreaves, que substituï ràpidament els antics torns de filar. (13)

Veiem, per tant, que en la difusió de la filatura de cotó, els fabricants d'indianes de Barcelona hi tenen un paper fonamental. Són ells qui aprofitaran el treball a domicili -l'anomenat putting-out system- i l'estendran pels llocs de Catalunya on es filava la llana. La filatura del cotó, al marge de l'activitat econòmica oficial regulada pels gremis, formarà part de l'economia submergida del segle XVIII que possibilitarà l'arrencada de la indústria moderna a Catalunya.

NOTES BIBLIOGRÀFIQUES

- (1) La realització d'aquest article ha estat possible gràcies al material recollit per a la investigació sobre **Indústria i evolució urbana de Manresa en el segle XIX**, becada per la Caixa d'Estalvis de Manresa.
- (2) Vegeu el llibre de NADAL, JORDI, **El fracaso de la Revolución industrial en España, 1814-1913**; i l'article de MALUQUER DE MOTES, JORDI, "La estructura del sector algodonero durante la primera etapa de la industrialización (1832-1861).", a **Hacienda Pública Española**, 38, (1976), p. 133 a 148.
- (3) TORRAS I RIBÉ, JOSEP M^a, **La revolució industrial a la comarca d'Anoia**, Barcelona, Rafael Dalmau, 1979.
- (4) VILA, PAU, Assaig d'una localització de les indústries antigues a Catalunya, a **Selecció d'escrits de geografia**, V.II, Barcelona, Curial, 1978.
- (5) MOLAS I RIBALTA, PERE, **Economia i societat al segle XVIII**, Barcelona, Edicions La Paraula Viva, 1975.
- (6) FONTANA, JOSEP, "**Cambio económico y actitudes políticas en la España del siglo XIX**", Barcelona, Ariel, 1973.
- (7) GRAU, RAMON y LOPEZ, MARINA, **Empresari i capitalista a la manufactura catalana del segle XVIII**. Introducció a l'estudi de les fàbriques d'indianes, a **Recerques**, 4, 1974, p. 19 a 57.
- (8) GRAU y LOPEZ, article citat, p. 33.
- (9) És el cas del famós fabricant d'indianes barceloní Bernat Glòria. A Manresa el primer fabricant d'indianes sembla que va ser el teixidor de lli Jaume Sala, el 1759; i els primers empresaris cotoners van ser manufacturadors de l'art de la seda.
- (10) A.H.C. Lligall Fàbriques.
- (11) FONTANA, JOSEP, op. cit., p. 72.
- (12) CARRERA PUJAL, JAIME, **Historia Política y Económica de Cataluña**, Tom IV, Barcelona, Bosch, 1946, p. 157.
Un cas semblant al de Monistrol és el dels pobles de la rodalia de Sabadell. La Junta de Comerç de Barcelona en resposta a les queixes dels paraires de Sabadell, escriu que l'aparició del cotó pot portar la decadència de les fàbriques de teixits de llana, però no creu convenient prohibir el filar cotó, ja que "privarlo a los vecinos equivalía a quitarles la libertad de elegir el trabajo que creyesen más cómodo y útil". Op. cit., p. 158.
- (13) SARRET I ARBÓS, JOAQUIM, **Història de la indústria del comerç i dels gremis de Manresa**, Manresa, Impremta de Sant Josep, 1923, p. 187. Per una descripció de la bergadana vegeu RIUS CABA, JORGE, **Historia de la maquinaria y de las fibras textiles**, Barcelona, Bosch, 1973, p. 35 a 37.

